

HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATNING YOSHLAR MA'NAVIYATIDA TUTGAN O'RNI

IIV Surxondaryo viloyati akademik litseyi huquq fani o'qituvchi

Ko'chkinova Adolat.

Annotatsiya: Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakillantirish, rivojlantirish, amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar.

Tayanch so'zlar: Huquq, qonun, qonun ustuvorligi, huquqiy ong, huquqiy madaniyat.

Kalit so'z : Huquq, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, huquqiy negilizm, qonun, "yo'l xartiyasi", qonun ustuvorligi, huquqiy savodxonlik, demokratizm.

Hozirgi davrda O'zbekiston Respublikasining strategik maqsadi etib belgilangan har tomonlama rivojlangan, erkin va farovon, qonun ustuvor bo'lgan, zamonaviy demokratik davlatlar qatoriga qo'shilish uchun mamlakatimizda barcha sohalarda islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu o'rinda milliy huquq tizimida so'nggi yillarda ko'lami va mohiyati nuqtai-nazaridan islohotlarning yangi davri boshlandi. Inson huquq va erkinliklarini, uning qonuniy manfaatlarini amalda ta'minlashga nisbatan munosabatni tubdan o'zgartirish tizim islohotlarining bosh g'oyasiga aylandi.

"Davlatda fuqarolarning huquqiy holati faqat ularning huquqlari mavjudligi bilangina emas, balki ularning aniq belgilangan burchlari mavjudligi bilan ham belgilanadi"¹.

Davlat va jamiyatning rivojlanganligini belgilovchi bir qator omillar mavjud: birinchidan, rivojlangan jamiyat a'zolarining, davlat fuqarolarining ijtimoiy-siyosiy faolligi yuksak bo'lishi kerak; ikkinchidan, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, huquqiy

¹ Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. – Toshkent, "Yuridik adabiyotlar publish", 2022, 147-bet.

savodxonlik darajasi baland bo'lishi lozim; uchinchidan, ularning o'sha jamiyatdagi islohotlarga nisbatan daxldorlik tuyg'usi mavjudligi talab etiladi.

Huquqiy ong, huquqiy madaniyat, huquqiy savodxonlik haqida gap ketganda, ko'pchiligimizda faqat qonunlarni bilish yoki ulardan boxabarlik darajasi tushuniladi. Lekin bu juda keng tushuncha bo'lib, yuqorida sanab o'tganimiz davlat va jamiyatning rivojlanganligini belgilaydigan uchta muhim omilni ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-siyosiy faol fuqaro jamiyatda ro'y berayotgan voqea-hodisalarga ongli munosabatda bo'lib, islohotlarga daxldorligini sezib, davlat va jamiyat oldidagi fuqarolik mas'uliyatini his qilib yashaydi. Eng muhimi, u mamlakat taraqqiyotiga amaliy hissa qo'shishga harakat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5618-son Farmoni keng jamoatchilikning huquqiy ongi, huquqiy madaniyati, huquqiy savodxonlik darajasi yuksalishida amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu Farmonda aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda fuqarolarning huquqiy savodxonlik darajasini oshirishga to'sqinlik qiluvchi quyidagi muammo va kamchiliklar saqlanib qolinayotganligi sanab o'tildi:

- huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, huquqiy ta'lim va tarbiya borasidagi ishlar tizimli va uzviy olib borilmayapti. Uzoq yillar davomida bu masala huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ayrim davlat organlarining ishi sifatida qarab kelinib, bunda oila, mahalla va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ishtiroki yetarlicha ta'minlanmagan;
- yoshlarning huquqiy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarga nisbatan huquqiy immunitetni shakllantirish, har bir shaxsda qonunlarga va odob-axloq qoidalariga hurmat, milliy qadriyatlarga sadoqat, huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlik hissini uyg'otish ishiga kompleks tarzda yondashilmadi;
- aholining huquqiy bilimlarini oshirishga doir vazifalarning umumiy tusda belgilanganligi hamda ularni amalga oshirishning aniq ta'sirchan mexanizmi mavjud

emasligi jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi ishlarning samarasiz olib borilayotganligini ko'rsatadi;

– huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini aholi ongiga singdirish ishlarining yetarli olib borilmasligi ham qonun ustuvorligini ta'minlashga o'zining jiddiy salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda².

“Shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini aholi ongiga singdirish” juda muhimdir. Davlatimiz rahbari o'zining ko'plab ma'ruza va chiqishlarida davlat va jamiyatni taraqqiy ettirish umumjamiyat ishiga aylanishi kerakligini, buning uchun har bir fuqaro o'zining bu borada qat'iy fuqarolik pozitsiyasini namoyon etishi, fuqaroning shaxsiy manfaati hech qachon jamiyat manfaatidan ustun bo'lmasligi lozimligini ta'kidlab o'tdilar. Farmonga ko'ra quyidagilar jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning asosiy vazifalari etib belgilangan:

– aholiga mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, qabul qilinayotgan qonun hujjatlari va davlat dasturlarining mazmuni va mohiyatini izchil yetkazish tizimini shakllantirish, fuqarolar ongida “Jamiyatda qonunlarga hurmat ruhini qaror toptirish – demokratik huquqiy davlat qurishning garovidir!” degan hayotiy g'oyani mustahkamlash;

– jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda eng avvalo, ta'lim-tarbiyaning tizimli va uzviy ravishda olib borilishiga alohida e'tibor qaratish, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlab, aholining barcha qatlamlariga huquqiy ong va huquqiy madaniyatni chuqur singdirish, shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini keng targ'ib qilish;

– yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini hamda odob-axloq normalarini chuqur singdirib borish, Konstitutsiyaning muhim jihatlarini ularga bolaligidan boshlab o'rgatish;

² <https://lex.uz>

- aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha huquqiy-ma'rifiy tadbirlarni xalqimiz tarixi, dini, milliy qadriyatlarini o'rgatish bilan uyg'un holda tashkil qilish, shuningdek, har bir fuqaroda davlat ramzlari bilan faxrlanish tuyg'ularini shakllantirish orqali mamlakatga daxldorlik, vatanparvarlik hissini kuchaytirish;
- ommaviy axborot vositalarining huquqiy axborot bilan ta'minlashdagi rolini oshirish, huquqiy targ'ibotning innovatsion usullaridan keng foydalanish, shu jumladan, veb-texnologiyalarni qo'llashni kengaytirish;
- yuridik ta'limni takomillashtirish, shuningdek, yuridik kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini rivojlantirish;-jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslarini chuqur tadqiq etish³.

Bundan tashqari mazkur hujjatda **“Yuksak huquqiy madaniyat- mamlakat taraqqiyoti kafolati”** degan konseptual g'oya asosida aholining barcha qatlamlari huquqiy savodxonlikka erishishlari, yuksak darajadagi huquqiy ongga ega bo'lishlari hamda huquqiy bilimlarini kundalik hayotda qo'llay olishlari uchun tizimli va keng qamrovli huquqiy targ'ibot tadbirlarini tashkil qilish davlat organlari va tashkilotlarning ustuvor vazifalaridan biri etib belgilangan.

Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish “shaxs – oila – mahalla – ta'lim muassasasi – tashkilot – jamiyat” tamoyili bo'yicha tizimli va uzviy tashkil etilishi nazarda tutilgan.

Aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirishda mahalla institutining rolini kuchaytirish, mahallalarda eng dolzarb, aholini qiziqtiradigan va murojaatlarda ko'tarilayotgan muammoli masalalarni tahlil qilish va tahlil natijasiga ko'ra manzilli va predmetli huquqiy targ'ibotni amalga oshirish, aholiga qonun hujjatlari mazmun va mohiyatini yetkazish bo'yicha choralar ko'rish, mahallalarda aholi orasidagi turli muammoli masalalar, xususan, migratsiya, moddiy yordam, yer olish, uy-joy olish, kommunal masalalar, imtiyozlar, aliment, ishga joylashish, ta'lim olish va boshqalar bo'yicha huquqiy axborotni buklet va plakatlar shaklida aholiga yetkazish, jinoyatchilik va boshqa huquqbuzarliklarning oldini olish, fuqarolik nizolarini keskin

³ <https://lex.uz>

kamaytirish hamda aholida, ayniqsa, tarbiyasi og‘ir bo‘lgan fuqarolarda qonunga hurmat hissini uyg‘otish maqsadida sudlar tomonidan mahallalarda aholi bilan ochiq muloqotlarni tizimli ravishda tashkil qilish va sayyor sud majlislari o‘tkazish ko‘lamini kengaytirish⁴ nazarda tutilgan.

Jamiyatimizning har bir a‘zosi o‘z huquq va burchlarini hamda mas’uliyatini puxta bilishi, buni hayotiy ehtiyoj sifatida anglamog‘i lozim. Fuqarolarimizning dunyoqarashi, tafakkuri mamlakat hayotiga, yangilanishlarga mos ravishda o‘zgarib borishi huquqiy madaniyat tushunchasi bilan chambarchas bog‘liqdir.

“Yuksak huquqiy madaniyat – mamlakat taraqqiyoti kafolati” degan konseptual g‘oya asosida aholining barcha qatlamlari huquqiy savodxonlikka erishishlari, yuksak darajadagi huquqiy ongga ega bo‘lishlari hamda huquqiy bilimlarini kundalik hayotda qo‘llay olishlari uchun tizimli va keng qamrovli huquqiy targ‘ibot tadbirlarini tashkil qilish davlat organlari va tashkilotlarning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Darhaqiqat, huquq asoslarini, Konstitutsiya va qonunlar mazmun-mohiyatini, yangi qonuniy hujjatlar, huquqiy me‘yorlarni kishilarning, birinchi navbatda, yoshlarning ongi, qalbiga singdirishda hech bir narsa o‘z ahamiyatiga ko‘ra huquqiy ta’lim-tarbiyaga tenglasha olmaydi. Jumladan, biz jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirish va rivojlantirish, mamlakatimizda huquqiy ta’lim va bilimlar targ‘ibotini tubdan yaxshilash, qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarni ijrochilarga yetkazish, aholini qabul qilinayotgan qonunlarning maqsadi, mazmun-mohiyatidan keng xabardor etib borishga yo‘naltirilgan maqsadli chora-tadbirlarni olib borishimiz zarur.

Zero, faqat erkin, o‘z huquq va majburiyatlarini biladigan, qonun va amaldagi tartib-qoidalarini hurmat qiladigan fuqaro o‘z huquqlaridan to‘laligicha foydalana oladi. Xulosa qilib aytganda: “Yoshlarning huquq va manfaatlarini ta’minlash, ularning o‘qishi, mehnat qilishi, bilim olishi va qobiliyatini namoyon etishi uchun barcha sharoitlarni yaratmoqdamiz. Chunki butun xalqimiz qatori yoshlar ham Yangi

⁴<https://lex.uz>

O'zbekiston bunyodkorlaridir"⁵. Shu bois ular o'z huquqlarini yaxshi biladigan, huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasi yuqori bo'lishi darkor.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. – Toshkent, “Yuridik adabiyotlar publish”, 2022, 147-bet.
2. Sh.Mirziyoyev Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi .Toshkent, O'zbekiston, 2022, 49-бет.
3. ”Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida „gi PF-5618
4. [https:// lex. uzto](https://lex.uzto)

⁵ Sh.Mirziyoyev Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi .Toshkent, O'zbekiston, 2022, 49-бет.